

Munich Personal RePEc Archive

Terminology of economics in Albanian: Current state, problems and tasks

Mulaj, Isa

Institute for Economic Policy Research and Analyses

16 April 2012

Online at <https://mpa.ub.uni-muenchen.de/38142/>
MPRA Paper No. 38142, posted 17 Apr 2012 00:33 UTC

Terminology of economics in Albanian: Current state, problems and tasks

ISA MULAJ

Institute for Economic Policy Research and Analyses (INEPRA)

“Garibaldi” St., H5/9, 10000 Pristina

E-mail: Isa.Mulaj@gmail.com

Abstract

The primary aim of this paper was to analyze the state of terminology of economics in Albanian language, and depending on the problems identified, to address some recommendations as tasks that are deemed necessary for future research that would contribute to its standardization. The paper begun from the hypothesis that the terminology in question is relatively rich, but finds that academic and scientific research are very limited or largely neglected, thus creating a vacuum in its broader and unified usage. Notwithstanding the presence of earlier terms of foreign languages' origin, it appears that keeping them in usage is more preferable than switching from borrowings of one influential language of the time to another. These foreign language impacts, which historically have proven not to be everlasting, have only complicated the understanding of this terminology among those whose mother tongue is Albanian.

Keywords: Albanian language, terminology of economics, foreign language terms, standardization.

JEL Classification: A12, D83, Z11.

Terminologjia e ekonomisë në gjuhën shqipe: gjendja, problemet, detyrat

Përmbledhje

Qëllimi kryesor i këtij punimi ishte të analizoj gjendjen e terminologjisë së ekonomisë në gjuhën shqipe, dhe në bazë të problemeve që janë hasur të sjell disa rekomandime në formë detyrash që parashtrihen si të nevojshme për hulumtime të mëtejme në funksion të standardizimit të saj. Punimi është nisur nga hipoteza se terminologjia në fjalë është e pasur, por konstaton se hulumtimet shkencore dhe akademike janë shumë të kufizuara ose anashkaluar, duke krijuar zbrazëti në përdorimin e saj më të gjërë dhe njësuar. Pavarësisht pranisë së termave të mëhershëm me origjinë nga gjuhët tjera, duket se mbajtja e tyre në përdorim është më e levërdishme se kalimi nga huazimet e një gjuhe me ndikim të kohës në tjetrën. Këto ndikime gjuhësore që historikisht janë provuar se nuk janë të përjetshme, vetëm sa e kanë vështirësuar kuptimin e gjërë të kësaj terminologjie nga shumica e atyre që gjuhë amtare e kanë shqipen.

Fjalët kyçe: gjuha shqipe, terminologjia e ekonomisë, barbarizmat, standardizimi.

Klasifikimi sipas JEL: A12, D83, Z11.

Hyrje

Me përjashtim të disa fjalorëve, qofshin ata shqip-shqip apo nga gjuhët tjera në shqip rreth terminologjisë së ekonomisë dhe disiplinave të saj, është vështirë të gjindet ndonjë studim ose botim që e shtjellon problematikën dhe gjendjen e saj. Aq më tepër është shtuar lënia e saj pasdore me fillimin e ndryshimeve të mëdha politike dhe ekonomike në hapësirat shqiptare gjatë viteve '90-ta e deri më sot, ose siç njihet ndryshe, kalimi (transicioni) nga sistemi politik monist dhe ekonomia socialiste, në sistemin politik pluralist dhe të ekonomisë së tregut. Një ndër faktorët kyç që ka ndikuar në mosinteresimin në rritje për hulumtimin e kësaj problematike, është ndikimi shumë dimensional i globalizimit. Si në shumë gjuhë tjera, ndikimi më i madh ka ardhur nga gjuha angleze që përkon me zhvillimin e kapitalizmit, ekonomisë si shkencë e veçantë shoqërore, zbulimet e reja shkencore dhe (neo)kolonializmit. Të gjitha këto, në rrjedhat bashkëkohore, kanë sjellë fjalë të reja, përkthimi i dobët në gjuhën shqipe i të cilave shpesh nuk ndryshon nga fjalët burimore. Nëse dikush, qoftë shqiptar apo i huaj, mendon se me zëvendësime të mëdha me në terminologjinë e ekonomisë në gjuhën shqipe me terma dhe shprehje të huaja arrihet ndonjë përparim, atëherë kjo ishte dashur të ndodh sot. Janë dy pengesa serioze në realizimin e një projekti të tillë. Së pari, është vështirë të argumentohet pse dhe si do të bëhej ky zëvendësim ose kalim. Së dyti, ithtarët e zëvendësimit nuk janë të gatshëm të punojnë në këtë drejtim, duke lënë dhe vështruar një gjendje të çrregulluar ose as andej e as këndeje.

Gjithnjë e më tepër jemi dëshmitarë të premtimeve që janë bërë nga institucionet dhe pushteti nepërmjet strategjive, planeve dhe politikave ekonomike ambicioze që kanë mbetur pa u zbatuar si duhet, e në të shumtën e rasteve kanë përfunduar në arkiva vetëm si dokumente prej letre. Nuk është rastësi pse publiku nga pakënaqësitë shpesh herë i ka quajtur ato „fjalë”, „premtime të zmadhuara”, dhe në format më të skajshme „gënjeshtër” ose „mashtime”. Problemi këtu është se hartimi i reformave dhe përgatitja e strategjive për zhvillim ekonomik nuk i analizon dhe merr për bazë sa duhet kushtet specifike sa do që ato përmenden shumë. Me kushte specifike, në mes tjerash, nënkuptohet gjuha dhe terminologjia me të cilën ekspertët dhe ekonomistët shkruajnë strategji, bëjnë plane, përgatisin raporte dhe komunikojnë me publikun. Ky punim nuk synon të plotësojë ndonjë boshëllek pasi ende nuk ekziston një bazë së në çka mund të hyjë përmbajtja dhe analiza e tij. Përveç kontributit modest në krijimin e një baze fillestare në atë që është lënë pasdore, punimi ka bërë përpjekje për të nxitur hulumtime tjera, qoftë duke u bazuar në problemet e identifikuar dhe trajtuara, apo në segmente tjera që janë prekur vetëm sipërfaqësisht.

1. Qasja dhe metodologjia

Në trajtimin e kësaj teme, është përdorur qasja shumë dimensionale dhe e përgjithësuar. Në këtë kontekst, është filluar nga metoda e deduksionit, domethënë, mësimet nga gjuha shqipe dhe lëmia e ekonomisë nga këndvështrimi i përgjithshëm, dhe pastaj prezentimi i hollësirave të veçanta dhe shembujve në mbështetje të përgjithësimit për gjendjen dhe problemet e terminologjisë së ekonomisë. Është vazhduar me sintezën, ku janë shfrytëzuar dhe kombinuar shumë elemente dhe burime në të kaluarën dhe të tashmen rreth terminologjisë së ekonomisë, me synimin për të krijuar diçka të re.

Burimet e shfrytëzuara për hulumtim kanë përfshirë një vistër të gjërë botimesh duke filluar nga:

- botimet akademike (libra, punime dhe revista shekore);
- mas mediumet (elektronike, shtypi, konferencat);
- fjalorët e terminologjisë së ekonomisë dhe disiplinave të saj, të shprehjeve të huaja - barbarizmave, dhe shqip-shqip;
- tekstet mësimore për ekonomi në arsimin të lartë;
- botimet qeveritare (ligjet, dokumentet, strategjitë, raportet);
- botimet dhe tekstet e përkthyer nga gjuhët tjera në gjuhën shqipe, sidomos të organizatave të huaja.

Literatura bazë e shfrytëzuar ka qenë ajo në gjuhën shqipe. Përkundër vëllimit të madh të burimeve, në tekst janë përmendur vetëm disa më kryesore me qëllim për ta ruajtur përqendrimin në temën bosht. Poashtu, nuk ka qenë aq e nevojshme që, për shumë terma të përmendur, të tregohen burimet e sakta nepër fjalor të cilët janë shfrytëzuar intensivisht dhe figurojnë vetëm si burim i literaturës në fund të punimit. Përkufizimet dhe domethëniet e disa termave janë bërë në rastet kur është vlerësuar si e nevojshme dhe nuk i shmanget rrjedhës logjike të tekstit në analizën e problemit strukturor. Përpos gjuhës bazë, është shfrytëzuar edhe literaturë e kufizuar nga gjuhët tjera që kanë ndikuar në terminologjinë e ekonomisë në gjuhën shqipe, kryesisht nga gjuha angleze.

2. Shqyrtime torike

Në mungesë të një baze teorike paraprake për temën në fjalë, disa elemente të saj është dashur të krijohen nga burime dhe këndvështrime të ndryshme. Historikisht, studimi i gjuhës është shumë më i vjetër se studimi i ekonomisë. Studimi i së dytës si disiplinë e veçantë shkencore konsiderohet se fillon në vitin 1776 me veprën e Adam Smithit *Pasuria e kombeve*. Zhvillimi i kapitalizimit dhe kolonializmit ekonomik anglez ka lënë gjurmë edhe në terminologjinë ekonomike të shumë gjuhëve. I ngjashëm ka qenë ndikimi më i kufizuar në terminologjinë e gjuhës së atyre kombeve që ishin nën sundimin e vendeve ose fuqive të kohës. Tek shqiptarët, botimi i parë për ekonominë lajmërohen në Vjetarin e Vilajetit të Kosovës, por në gjuhën turke me titullin *Salname i Vilayet i Kosova (1878-1888)*, me të dhëna dhe ngjarje kryesore rreth zhvillimeve bujqësore dhe ekonomike (Fevziu, 2005:15). Vjetari kishte rëndësi të madhe kur dihet se Vilajeti i Kosovës me kryeqytet Shkupin, ishte më i madhi në territoret e banuara me shqiptarë me një sipërfaqe diku trefish më të madhe se territori i shtetit të sotëm të Republikës së Kosovës. Për njëmbëdhjetë vite, Vjetari kishte ofruar të dhëna të atilla që edhe institucionet e sotme të statistikës i mbledhin si të domosdoshme me rëndësi të veçantë për analiza, udhëheqje, qeverisje dhe vendim marrje ekonomike. Të dhënat e Vjetari rreth *zhvillimeve bujqësore dhe ekonomike* ishin shumë të vlefshme, meqenëse bujqësia ishte veprimtaria kryesore e ekonomisë dhe ka vazhduar të jetë e atillë në territoret e ish-Vilajetit të Kosovës edhe për një shekull pas. Gjuha zyrtare e asaj kohe (turqisht) në të cilën ishte shkruar edhe Vjetari, ka lënë shumë barbarizma të cilët më vonë u bënë thujtë të standardizuar edhe në gjuhën shqipe. Fjalët turke *battal* – tokë e lënë djerrinë; *byrek* – gatesë me petë të holluara, që mbushet brenda me mish të grirë, djathë, spinaq, etj; *dynym* – sipërfaqe prej 10 ari tokë ose 1.000m²; *dyqan* – shitore ose objekt ku zejatri ushtron mjeshtërinë e vet; *tapi* – dokument zyrtar mbi pasurinë e patundshme (Ndreca, 2007) janë terma ekonomik që kanë përdorim të gjërë edhe sot e kësaj dite. Disa prej këtyre turqizmeve kishin mbetur edhe në gjuhën serbo-kroate si *dulum*, *burek*, *duqan*.

Problemi i asaj kohe me botimet rreth ekonomisë në trojet shqiptare si ai i Vjetarit, ishin: i) mungesa e gjuhës shqipe si gjuhë zyrtare, çka i bënte botimet në gjuhën turke të pakapshme për shumicën e popullsisë shqiptare; ii) mungesa e alfabetit të gjuhës shqipe; dhe iii) dhe periodiciteti i botimeve ose mos vazhdimi i mëtutjeshëm me punën e filluar. Alfabeti i gjuhës shqipe krijohet më 1908 në Kongresin e Manastirit. Me këtë u hap mundësia për fillimin e zgjidhjes së tri problemeve të cekura, por vetëm në një territor të kufizuar i banuar me shqiptarë – shtetit të Shqipërisë. Përdorimi zyrtar i gjuhës shqipe mbeti problem për

pjesën më të madhe të shqiptarëve që ishin nën sundimin e ish-Jugosllavisë së parë (1918-1941), ku gjuhë zyrtare ishte serbo-kroatishtja. Jo vetëm që nuk kishte të dhëna dhe botime rreth ekonomisë në gjuhën shqipe, por bujqësia si veprimtaria kryesore e ekonomisë iu nënshtrua një reforme të shoqëruar me terror dhe spastrim etnik kundër shqiptarëve nga ish-Jugosllavia e parë. Ajo epokë e errët është e analizuar me shifra dhe detaje në studimin e autorit Obradović (1981) si *Reforma agrare dhe kolonizimi i Kosovës (1918-1941)*. Gjatë asaj periudhe, nuk mund të thuhet diçka me rëndësi për terminologjinë e ekonomisë në gjuhën shqipe as në Shqipëri, edhe pse mund të ketë pasur publikime dhe të dhëna rreth ekonomisë, qoftë të përgjithshme apo të veçanta rreth ekonomisë. Vetëm pas Luftës së Dytë Botërore e këndeje mund të flitet për terminologjinë e ekonomisë në gjuhën shqipe në kuptimin e mirëfilltë të fjalës. Kjo periudhë do të jetë objekt i shqyrtimit në nëntitujt e mëvonshëm të këtij punimi.

Arsyeshmëria prapa një teorie ndërmjet gjuhës ose terminologjisë së ekonomisë dhe zhvillimit ekonomik qëndron në atë se, sa më e standardizuar dhe e kapshme për shumicën të jetë e para, ajo ka gjasa ta lehtësojë edhe të dytën. Një studim i autorëve Byung-Yeon and Pirttilä (2006) konstaton se reformat ekonomike në shtetet e tranzicionit kanë gjasa të zbatohen më me sukses dhe të japin rezultate më të mira, nëse ato gëzojnë mbështetjen e shtresës së gjërë të popullsisë. Hausmann, Rodrik dhe Velasco (2005) kishin ardhur në përfundim se, shumica e ekonomistëve janë të pajtimit se sukcesi i politikave dhe reformave ekonomike të bazuara në Konsensusin e Uashingtonit, mvaren shumë nga rrethanat dhe kushtet specifike të vendeve ku zbatohen. Duke e bazuar në këto dy studime që nuk janë të vetmet në këtë aspekt, atëherë nuk duhet anashkaluar faktin se Shqipëria dhe Kosova zbatojnë reformat e Konsensusit të Uashingtonit dhe, për reformat të kenë mbështetje më të gjërë nga popullsia dhe gjasa për sukses, kjo mvaret deri-diku edhe nga terminologjia e ekonomisë si kusht specifik, me të cilën pushteti dhe ekspertët komunikojnë me popullsinë. Sa më e fortë të jetë ndërlidhja (korrelacioni) ndërmjet kuptimit të terminologjisë së ekonomisë nga shumica dhe planet e pushtetit për reforma, aq më shumë kanë gjasa ato plane të realizohen në masë më të madhe.

Kur ndonjë fenomen, veprimtari, reformë, etj. bëhet i njohura, atëherë emërtimi burimor në një gjuhë amëtare shpesh herë futet si term standard edhe në shumë gjuhë tjera. Të tilla janë, për shembull, edhe termat ekonomike që i hasim në gjuhën shqipe si biznes (anglisht *business*) – punë a veprimtari ekonomike/tregtare, afarizëm; kapital/ist/izëm (latinisht: *capitalis*) – vlerë materiale ose pasuri/pronar i pasurisë/sistem ekonomiko-shoqëror; kompani (frëngjisht: *compagnie*) – ndërmarrje industriale, tregtare a shërbyese; *laissez-faire*,

laissez-passer (frëngjisht) – lejoni të bëjnë, le të shkojnë/politikë liberale ekonomike; privat (latinisht: *privatus*) – vetjak; perestroika (rusisht: *Перестройка*) – restrukturim, reformë ekonomike për restrukturimin e ekonomisë së ish-Bashkimit Sovjetik; Konsensusi i Uashingtonit (anglisht: *The Washington Consensus*) pako e reformave për vendet e botës së tretë dhe të transicionit nga 3 institucionet e Uashingtonit (Fondi Monetar Ndërkombëtar, Banka Botërore, dhe Departamenti i Thesarit të SHBA-ve).

Shumë terma të huaj ose barbarizma në terminologjinë e ekonomisë në gjuhën shqipe janë standardizuar në bazë të shpikjeve dhe kontributeve shencore, siç janë: bilanc (latinisht: *bilanx/bilancis*) – peshojë me dy tasa, pasyrë përmbledhëse e të ardhurave dhe shpenzimeve; robot (çekisht, polonisht: *robot*) – njeri/punëtor mekanik artificial, i fantazuar nga shkriktari çek Karel Čapek më 1921; kompjuter (anglisht: *computer*) – makinë elektronike për llogaritje, „truri elektronik”; Inkotermat (anglisht: *incoterms* – ***International Commercial Terms***) – termat ndërkombëtare të tregtisë; T.I.R. (frëngjisht: *Transport International Routier*) – transporti ndërkombëtar rrugor; lakorja e Filipsit (anglisht: *Philips Curve*) – matje e raportit ndërmjet normës së inflacionit dhe papunësisë, etj.

Në shumicën e gjuhëve indoevropiane dhe terminologjisë së tyre në shkencën e ekonomisë, pra edhe në gjuhën shqipe, gjendja e termave ose barbarizmave të përmendur në dy paragrafët e mësipërm është në rregull dhe nuk paraqet ndonjë problem. Përkundrazi, këto dhe shumë terma tjera vetëm sa e kanë lehtësuar komunikimin ndërmjet shteteve në marrëdhëniet e tyre ekonomike dhe tregtare.

3. Terminologjia gjatë socializmit në Shqipëri dhe ish-Jugosllavi

Socializmi i centralizuar në Shqipëri ka ndikuar në një lloj „pastërtie” të terminologjisë së ekonomisë në gjuhën shqipe nga barbarizmat si rezultat i izolimit politik dhe ekonomik ndaj botës. Kuptohet se me atë lloj pastërtie nuk synohej domosdo të zëvendësohen barbarizmat në përdorim për një kohë të gjatë me terma të ri në gjuhën shqipe ende të panjohur për publikun. Si përparësi e asaj periudhe mund të cilësohet korrektësia gjuhësore në botimet nga lëmia e ekonomisë, ku barbarizmat nuk kanë mundur të futen në masë të madhe në botime, apo edhe në gjuhën e folur dhe të shkruar nëpër institucione arsimore dhe shtetërore pa e sqaruar domethënien e tyre, dhe pa e gjetur shqipërimin e duhur siç do të ndodhë më vonë gjatë transicionit.

Ngjashëm kishte ndikuar në terminologjinë e ekonomisë edhe socializmi vetqeverisës në Kosovë pas decentralizimit të sistemit politik dhe ekonomik në ish-Jugosllavinë e dytë.

Përdorimi zyrtar i gjuhës shqipe kishte qenë problem deri në fillim të vitit 1970 kur u themelua Universiteti i Prishtinës. Fakulteti ekonomik ekzistonte edhe më herët, mirëpo ligjëratat mbaheshin në dy gjuhë (shqip dhe serbo-kroatisht) ndërsa studentët mvareshin shumë nga literatura ekonomike në gjuhën serbo-kroate ashtu sikur edhe shumica e pedagogëve të tyre që kishin studiuar kyesisht në Beograd dhe Zagreb. Përparimi i statusit të Kosovës në kuadër të federatës së ish-Jugosllavisë, kishte ndikuar edhe në gjuhën shqipe dhe terminologjinë e ekonomisë. Ishin demonstratat e studentëve shqiptarë më 1968 që i dhanë shtytjen kryesore përparimit të këtij statusi kur më 1974 Kosova u pranua si element përbërës dhe vendim marrës në federatë. Në anën tjetër, Serbia ishte e vendosur ta pengoj këtë status, ndërsa Titon si kryetar i ish-Jugosllavisë nuk e ka brengosur statusi i shqiptarëve derisa ai ka ardhur në përfundim se përparimi i të drejtave të shqiptarëve dhe kombeve tjera, sidomos në aspektin e përdorimit të gjuhës, është i domosdoshëm si kundërpeshë ndaj hegjemonisë serbe për nënshtrimin e ish-Jugosllavisë, prandaj edhe për mbrojtjen e karrierës së tij politike si kryetar me përkatësi të përzier etnike sllovene dhe kroate. Burimet e terminologjisë së ekonomisë në gjuhën shqipe në Kosovë sapo kishin filluar të identifikohet në botimet dhe përkthimet e librave dhe teksteve universitare, kryesisht për nevojat e fakultetit ekonomik. Botimet në shqip kanë qenë shumë të bazuara në tekstet serbo-kroate, gjë që vërehet edhe në përmbajtjen e literaturës në tekste dhe regjistrimin e burimeve të vënë në fund të botimeve. Mirëpo, terminologjia e përdorur, në përgjithësi ka qenë e qartë për gjuhën shqipe. Konstatim i ngjashëm vlen për tekstet e përkthyer nga serbo-kroatishtja në shqip. Shumica e sqarimeve në shqip për termat që janë treguar në Tabelën 1, e kanë burimin në ato botime dhe përkthime në gjuhën shqipe. Shqipërimet e duhura kanë shkuar deri në atë masë sa tekstet universitare, si për shembull ai i autores Nikolajeviq-Teofanoviq (1980), ia humbin dyshimin lexuesit dhe studiuesit se është tekst i përkthyer nga ndonjë gjuhë, ose në rastin konkret, gjuhën (ish)serbo-kroate. Gjendje e ngjashme i ka karakterizuar edhe përkthimet tjera. Në gjuhën e folur përdorshin shumë terma të gjuhës serbo-kroate, ndonëse kjo me tepër ka ndodhur jashtë sistemit zyrtar të terminologjisë së ekonomisë në gjuhën shqipe. Shembuj: *zadruga* – lloj kooperative bujqësore ose organizatë ekonomike rurale; *zavod* – ent; *k(r)ompir* – patate.

Gjatë sistemit socialist ka ekzistuar një bashkëpunim i kufizuar ndërmjet Shqipërisë dhe Kosovës në lëminë e gjuhësisë dhe shkencave tjera, por nuk ka ndonjë tregues apo ngjarje të rëndësishme për bashkëpunim në terminologjinë e ekonomisë që ia vlen të shtjellohet. Rajonet tjera të banuara me shqiptarë në ish-Jugosllavi janë mvarur nga terminologjia e ekonomisë që përdorj në Kosovë dhe institucionet arsimore të asaj kohe. Të metat e dy sistemeve në kuadër të gjuhës së njëjtë gjuhësore në terminologjinë që po shqyrtohet ishin: i)

aftësia e kufizuar për t'i përcjellur, futur dhe standardizuar termat e ri nga shkencat dhe trendet e ekonomisë botërore (Shqipëria); dhe, në Kosovë, si në rastin e parë (të Shqipërisë), plus, ndikimet e serbo-kroatishtes si gjuha kryesore e ish-Jugosllavisë, e cila i ka shtyer shumë studiues shqiptarë të specializojnë në universitete më të mëdha (Beograd, Zagreb, Sarajevë, Lublanë, dhe Shkup).

4. Gjendja dhe problemet e terminologjisë së ekonomisë gjatë tranzicionit dhe sot

Të metat gjatë socializmit në pranimin e termave të domosdoshëm bashkëkohorë si rezultat i zhvillimit dhe përparimit të shkencës ekonomike në nivel botëror, u eliminuan me „pushtimin” e shpejtë dhe të gjithanshëm pas hapjes shumë të madhe dhe të menjëhershme të Shqipërisë dhe Kosovës ndaj botës. Kësaj i kontribuoj më së shumti numri i madh i studiuesve shqiptarë të ekonomisë nepër botë dhe ardhja e shumë organizatave të huaja, ku mbizotëroj ndikimi i gjuhës angleze. Sidoqoftë, këtu doli një problem i madh i hyrjes masive dhe të pakontrolluar të barbarizmave në gjuhën shqipe. Në mesin e faktorëve kryesor që ky fenomen ende paraqet problem, janë: i) përkthimet bukvalë dhe të pastandardizuara, e në të shumtën e rasteve të dobëta, nga joprofesionistët; ii) rritja e gatishmërisë nga studiuesit shqiptarë për të studiuar dhe shkruar punime dhe vepra rreth ekonomisë në gjuhët e huaja (sidomos angleze); iii) përparësia në punësim dhe paga më të larta për ata që flasin dhe shkruajnë anglisht – shpesh herë kusht i domosdoshëm; dhe iv) ndikimi i mas medimeve dhe kanaleve joformale të komunikimit dhe studimit.

Ekonomistët në përgjithësi nuk i kushtojnë aq rëndësi problemit të drejtshkrimit. Ata (mendohet në ekonomistët shqiptar) së paku nuk do të duhej të shkonin në forma të skajshme në përdorimin e barbarizmave vetëm pse mendojnë se kolegët e tyre i kuptojnë, ndërkaq injorojnë termat e standardizuar në shqip që kuptohen nga shumica e lexuesve. Në shumë punime të autorëve nga Shqipëria (Instituti Alb-Shkencat, 2008), sektori i institucionit në të cilin autori është i punësuar ose i shoqëruar, shënohet si *departamenti i ekonomisë*. Nuk ka kurrfarë arsyeje gjuhësore të futet në botimet zyrtare fjala e huaj *departament* me shumë kuptime edhe në lëmi tjera, për ta zëvendësuar fjalën e standardizuar në shqip *katedër* e cila veçanërisht kuptohet se ka të bëjë me fakultet. Mandej, nëse në vend të *ekonomisë* përdoret *ekonomiks*, atëherë përse *statistikës* nuk i thuhet *statistiks*?

Nxënësit e shkollave të mesme ekonomike dhe gjimnazeve janë mësuar shumë mirë për vite të tëra dhe e kanë kuptuar fjalën *lakore*. Kur ata bëhën studentë, në librat më të

rëndësishme të fakultetit ekonomik siç janë mikro dhe makro ekonomia (Varian, 2000; Dornbusch dhe Fisher, 2000) si botime të njohura ndërkombëtare të përkthyer në Shqipëri, në mesin e shumë barbarizmave haset edhe termi *kurbë*. Studenti fillimisht hutohet duke menduar se çka qenka kjo *kurba* derisa të lexoj materien dhe të kuptoj së bëhet fjalë për *lakoren*.

Disa, nëse nuk mund të thuhet shumica, ekspertë dhe profesorë të ekonomisë në Shqipëri dhe Kosovë shkojnë aq larg me shprehje që kuptohen shumë lehtë edhe nga fëmijët, të i zëvendësojnë me anglizma. Në vend të *parasë së gatshme* kanë futur termin *kesh*. Autorët nga Shqipëria janë më „origjinal” kur në punimet dhe shkrimet e tyre në gjuhën shqipe e shkruajnë *cash-i*. Në kontabilitet, në vend të *keshi-t* ose *cash-it*, *arka* ka qenë, është dhe do të duhej të vazhdonte si term i standardizuar.

Një barbarizëm tjetër me shumë kuptime sipas konteksteve, është termi *aset/e*. Ekonomistët normal e kanë të vështirë ta kuptojnë këtë shprehje angleze nëse përdoret si e vetmuar. Fjalori voluminoz anglisht-shqip (Qesku, 2002) i terminologjisë së përgjithshme e shqipëron këtë term si „vlerë”, „gjë e vyer” dhe „cilësi e shquar”. Në terminologjinë e ekonomisë, një kuptim për *assets* është *pasuria e ndërmarrjes*. Kur i njëjti term përdoret në afarizmin bankar dhe kontabilitet si *assets and liabilities*, atëherë e ka kuptimin *kërkesat dhe obligimet ose aktiva dhe pasiva*. Fjalori ekonomiko-financiar deri më tani më i njohur në gjuhën shqipe i autorit Pano (2002), dhe i termave të përgjithshëm si ai i Gorani-t (2006) dhe autorëve tjerë, nuk e njohin termin *aset/e* në shqip. Nuk ka kurrfarë arsye që *fixed assets* ta përkthejmë në formë zhargoni si *asetet fikse* kur në shqip ekziston prej kohësh shprehja *mjete themelore, mjete bazë, ose mjete kryesore*.

Ekzistojnë edhe shprehje më të gjata si *Menaxhimi i resurseve humane*, ose tituj të teksteve universitare nga autorët Havolli (2003) dhe Kutllovci (2004) që kur shqipërohen si *Qeverisja e burimeve (ose pasurive) njerëzore*, kanë kuptim më të mirë. Nga vështrimi sipërfaqësor i veprave të këtyre autorëve dhe atyre që kanë studiuar ekonominë në gjuhën angleze, mund të konstatohet se autorët me njohuri më të kufizuara të gjuhës angleze kanë gjasa më të mëdha të përdorin më shumë barbarizma. Kjo hipotezë, megjithatë duhet të vërtetohet me vështrime dhe hulumtime të veçanta.

Termi *aksion/e* (letër me vlerë) duket i standardizuar, dhe përkundër se mund të kuptohet lehtë, nuk do të thotë se është i qartë në përdorim, sidomos me komunikimin dhe përkthimin në gjuhën angleze ku njihet si *share/s*. Janë jo të pakta rastet kur përkthyesit shqiptar të nivelit të përgjithshëm, e kanë përkthyer termin ekonomik të gjuhës shqipe *aksion/e* si *action/s* në gjuhën angleze në formë të shkruar, dhe të folur në takime zyrtare. Sa

herë që *shitblerja e aksioneve* është përkthyer në anglisht si *buying and selling of actions*, çdo herë ka krijuar një huti automatike tek anglishtfolësit se mos është fjala për ndonjë gabim në përkthim apo dalje nga tema. Kjo është një arsye e mjaftueshme që termi i standardizuar *aksion/e*, duhet të ndryshohet dhe të bëhet *fletëaksion/e*, i cili edhe ashtu ekziston por thuhet se është duke u zhdukur nga përdorimi. Vetë etimologjia *fletë* dhe *aksion* në gjuhën shqipe, tregon se ky kombinim është term më natyral dhe i kuptueshëm për këtë letër me vlerë.

Në kuadër të problemit strukturor, gjendja duket se është më e ngatërruar me trendin e futjes së termave nga anglishtja dhe shqiptimin e tyre ashtu si janë në gjuhën burimore, pa u menduar dhe përpjekur aq të gjëjnë shprehjet e duhura në shqip. Në Tabelën II është paraqitur një numër i tyre, si *brain drain/gain*, *fiduciar*, *staf*, *ekuitet*, etj. Përkundër se ka alternativa dhe zgjidhje për shqipërim dhe standardizim, në tekstin universitar të Ahmeti-t (2007) sqarohet gjërë e gjatë se çka është dhe si funksionon *ekuiteti* (anglisht: *equity*) por nuk ofron ndonjë term alternativ në shqip, si për shembull, *kapitali aksionar*, ose *pjesëmarrëja në kapitalin aksionar* (vërejtje: termi *kapital aksionar* mund të përdoret si i veçantë përkundër asaj që u tha më lartë për *fletëaksionet*). Edhe për barbarizmat tjerë, përpos atyre në Tabelat I dhe II, ekzistojnë ose mund të gjinden shprehjet përkatëse të standardizuara në shqip, mirëpo, papërgjegjësia e shumë akademikëve, profesorëve dhe studiuesve duan që me një udhë t'i kryejnë dy, tri apo më shumë punë – zhdukjen e disa shprehjeve në shqip me nga një fjalë të huaj.

Përdorimi i shkurtesave rreth organizatave të ndryshme të huaja dhe ndërkombëtare, nuk është aq problem sikur barbarizmat tjerë të trajtuar gjër më tani, ndonëse edhe këtu ka vend për vërejtje të vogla. Disa organizata kanë emërtime shqip dhe shkurtesë në gjuhë të huaj: Programi i Kombeve të Bashkuara për Zhvillim – UNDP, Agjencioni i Shteteve të Bashkuara për Zhvillim Ndërkombëtar – USAID, Departamenti për Zhvillim Ndërkombëtar – DFID, Organizata për Bashkëpunim Ekonomik dhe Zhvillim – OECD, Bashkëpunimi Teknik Gjerman – GTZ, Instituti për Kreditimin e Rindërtimit – KfW. Në të njëjtë kohë, përdoret shkurtesa në shqip AER për Agjencionin Evropian për Rindërtim edhe pse shkurtesa zyrtare në anglisht është EAR – European Agency for Reconstruction. Pak më e ngatërruar duket gjendja me përdorimin, jo gjithmonë por shpesh dhe aty-këtu, e shkurtesës EU në vend të BE – Bashkësia Evropiane. BE duhet të jetë gjithmonë shkurtesë standarde sa herë që shkruhet ose flitet shqip. Një tjetër mospërputhje në kontekst të atyre që sapo u cekën, është kur emërtim dhe shkurtesa për disa organizata janë shqip, bie fjala, Fondi Monetar Ndërkombëtar – FMN, Banka Botërore – BB, Banka Evropiane për Rindërtim dhe Zhvillim – BERZh.

Ndikimi i globalizimit ekonomik dhe gjuhës angleze ka bërë që shumë shtete, për interesa ekonomike, të përdorin emërtime dhe shkurtesa në anglisht. As Shqipëria dhe Kosova nuk qëndrojnë anash këtij ndikimi me adresat e faqeve të internetit dhe emërtimin zyrtar të disa institucioneve me shkurtesë anglisht si IPAK – Investment Promotion Agency of Kosova (Agjencioni për Promovimin e Investimeve në Kosovë – APIK, megjithëse ky nuk është përkthim i duhur që është në përdorim të gjërë nga mediat dhe pushteti) dhe ALBINVEST. Derisa kjo terminologji është pranueshme për shkak të qëllimit që i shërben, problem të vogël ndoshta paraqesin emërtimet dhe shkurtesat e përdorura në Kosovë, ku gjuha shqipe e ka statusin e gjuhës zyrtare sikur anglishtja dhe serbishtja. Secili institucion i Republikës së Kosovës i ka emërtimet dhe shkurtesat në tri gjuhë; ESK – Enti i Statistikës së Kosovës (shqip), SOK – Statistical Office of Kosova (anglisht), dhe ZSK – Zavod za Statistiku Kosova (serbisht), e kështu me radhë për të gjitha institucionet tjera. Në Kosovë, ndryshe nga shtetet tjera, mungon statusi ligjor i gjuhës kryesore. Ta zëmë, nëse investitorët e jashtëm ose turistët janë të interesuar për investime ose vizita si turist në Shqipëri, Serbi, Slloveni, Greqi, Arabi ata e dijnë paraprakisht se cila është gjuha kryesore e këtyre shteteve me të cilën komunikon gati e tërë popullsia. Në bazë të kësaj logjike, duhet të sqarohet ose ndryshohet statusi ligjor i gjuhës shqipe në Kosovë prej gjuhës zyrtare në gjuhë kryesore ose të shtetit. Kjo do të ishte në dobi të madhe edhe për investitorët e huaj dhe turistët. Sa ia vlen në arenën ndërkombëtare të iu thuhet investitorëve dhe bizneseve se Kosova ka tri gjuhë zyrtare, ata të mësojnë njëërën prej tyre (anglisht ose serbisht), ndërsa kur vijnë hasin mbi 90 përqind të popullsisë që flasin dhe komunikojnë shqip dhe shumica prej tyre nuk dijnë anglisht dhe/ose serbisht që e kanë statusin ligjor të barabartë me shqipen?

Në përmbledhje të këtij nëntitulli, duhet theksuar se gjendja e tanishme e terminologjisë së ekonomisë në kontekst të asaj të mëparshme, në njëërën anë ka sjellur disa përparësi dhe përfitime, ndërsa në anën tjetër edhe disa dobësi dhe humbje. Padyshim se mundësia më e madhe e thithjes së termave të ri bashkëkohorë të domosdoshëm, është përfitim. Hyrja masive e barbarizmave përmes përkthimeve të pa sqaruara dhe shqipëruara si duhet ose problemi i standardizimit, është dobësi dhe humbje. Po që se bëhet një krahasim i përgjithësuar, mund të konstatohet se gjendja e tanishme në raport me atë të mëparshme është më e mirë në sasi, por më e keqe në cilësi. Si e tillë, terminologjia e sotme bëhet më e pakapshme për shumicën e njerëzve, prej nga rrjedhin vështirësi në realizimin e projekteve sipas planeve dhe zbatimin e reformave.

Ndërsa në përmbyllje, vërehet se problemet e terminologjisë së tanishme kanë shumë burime dhe shkaqe. Mungesa e studimeve, simpoziumeve shekncore, konferencave, punimeve

dhe interesimit për hulumtime, mund të vlerësohet si problemi më madhor pse sot kemi një terminologji të ngatërruar dhe jo aq të standardizuar në shkencën e ekonomisë. Duke mos pasur mekanizma të duhur kontrolli, nuk është çudi pse kemi një cilësi të pakënaqshme në arsimin e lartë të shoqëruar me korrupsion, plagjiaturë (kopjim), paga të vogla për mësimdhënësit. Përkrahjen e pamjaftueshme, ose edhe mospërkrahja, finaciare dhe morale nga ana e institucioneve dhe fondacioneve, ka rezultuar me përkushtim më të vogël në punën shkencore. I tërë ky zingjir ka ndikuar në degëzimin e problemeve tjera siç janë, anashkalimi i qëllimshëm i termave të standardizuar në shqip, rënia e interesimit për lexim shkencor (me përjashtim të studentëve, pedagogëve dhe studiuesve), dhe ndërlihdja e dobët e gjuhësisë me ekonominë dhe rrjedhat e saj. Pasoja më tutje janë pasqyruar dukshëm me mungesën e aftësive të mjaftueshme dhe të bashkuara për qeverisjen e ekonomisë.

5. Vërejtje përmbyllëse dhe detyrat

Terminologjia e gjuhës shqipe ka filluar të standardizohet që nga momenti kur alfabeti është bërë i detyrueshëm, ndërsa ajo e ekonomisë pas Luftës së Dytë Botërore. Detyrimi (këtu nuk është fjala për ndonjë veprim të dhunshëm) në një formë është parakusht i standardizimit, si thjeshtëzim dhe lehtësim i përdorimit të terminologjisë. Nga analiza e gjendjes së terminologjisë së ekonomisë në gjuhën shqipe, u hasën shumë probleme strukturore që kërkojnë zgjidhje. Një prej përfundimeve më kryesore është se gjuha shqipe nuk ka aq mungesë të termave ekonomike, porse burimi i problemit ishte i dyfishtë. Në njërin anë, përdorimi i kufizuar i termave të njohur në shqip, dhe në anën tjetër, futja me apo pa qëllim i barbarizmave nga studiuesit dhe ekonomistët. Rastin e dytë disa e pëlqejnë, ndoshta për t'u kamufluar tek një pjesë e publikut, studentët e tyre dhe lexuesit, se terminologjia e tyre ekonomike është shumë e përparuar, në trende bashkëkohore, dhe se kërkojnë njohuri të mëdha për ta kuptuar. Nga kjo dhe shumë probleme tjera që u hasen dhe analizuan rreth gjendjes së terminologjisë së ekonomisë, dalin disa detyra të domosdoshme.

Detyra e parë dhe më e ngutshme padyshim është zhvendosja e trajtimit të lëndës nga fjalorët dhe përkufizimet e fjalëve, në një sistem hulumtimi të vazhdueshëm nga shumë këndvështrime. Nga kjo detyrë pastaj do të pasonin analizat veç e veç për segmente të terminologjisë së ekonomisë, me çka do të mundësohej edhe botimi i fjalorëve të ri sipas problemeve të trajtuara në këtë punim, që do të ishin më të veçantë nga ata që kanë ekzistuar deri sot. Analizat më tutje do të duhej të nxisnin komente, kritika, mendime dhe diskutime, për t'u kthyer në sintezë të rekomandimeve për standardizimin e terminologjisë.

Detyra e dytë është ruajtja ose rritja e përdorimit të termave me domethenie të qartë në shqip karshi atyre të gjuhëve të huaja që në shikim të parë janë të pakapshëm për shumicën. Me radhë vie detyra e shqipërimit të termave të ri, sidomos të atyre që vijnë nga ndikimi i globalizimit dhe përparimi i shkencës ekonomike. Mbajtja e vazhdimësisë dhe periodicitetit të rregullt të botimeve është detyrë tjetër me rëndësi të veçantë. Nëse është një punë e mirë në periudhë të caktuar kohore dhe është ndërprerë, atëherë asaj pune i zvogëlohet vlera nëse nuk vazhdohet dhe ndaj saj sillen përmirësime plotësuese.

Mekanizmi i kontrollit si detyrë do të përkujdesej për një varg veprimesh, duke filluar nga rishqyrtimi i shumë botimeve autoriale si tekste universitare që kanë përdorur plagjiaturën, vënia e kriterëve dhe standardeve për botimet e ardhshme që të jenë të pranueshme për nga terminologjia e përdorur, ofrimi i lirisë më të madhe studentëve në zgjedhjen e literaturës, dhe natyrisht, krijimi i afërsisë më të madhe ndërmjet pedagogëve dhe studentëve në bisedimin rreth temave aktuale ekonomike dhe terminologjisë së saj, qoftë edhe në biseda private, por gjithmonë duke mos eskaluar nga tema profesionale në raporte të miqësisë tjetër.

Detyrë e fundit nga ky punim, do të ishte nxitja dhe përkrahja e bashkëpunimit ndërmjet një numri akterësh të përbërë nga ekonomistët, hulumtuesit e pavarur, albanologët, gjuhëtarët, pedagogët dhe studentët rreth terminologjisë së ekonomisë. Që të bëhet i mundur ky koalicion dhe të jetë funksional, rekomadohet përkrahja financiare dhe morale nga institucionet shtetërore dhe fondacionet tjera. Përkrahja morale është sidomos e rëndësishme, edhe pse studiuesit ankohen se fjalët e mira dhe respekti për punën dhe ekspertizën e tyre nuk po mungojnë nga ata që do të duhej t'i përkrahnin edhe materialisht. Vlerësimi i drejtë i veprës dhe kontributit, ekspertizës, profesionalizmit dhe rëndësia që këto kanë për shoqërinë, janë përkrahje morale. Fjalët dhe deklaratat e mira nuk janë aq shumë përkrahje morale.

Rekomandimet për detyrat e parashtruara pak a shumë dihet se kujt i adresohen në vija të trasha. Mbetet detyrë e re në hulumtimet tjera që këto rekomandime të zbërthehen më konkretisht dhe me adresa më të sakta. Rezultatet e pritura nga detyrat ekzistuese të propozuara, po që se do të realizoheshin, supozohet se do të kishin shumë efekte pozitive në terminologjinë e ekonomisë në gjuhën shqipe, dhe atë në: ndaljen e bredhjes nëpër termat e gjuhëve të huaja sipas „nevojës” historike dhe eliminimin e shumë paqartësive; terminologji më të standardizuar dhe komunikim më efikas; botime më standarde, më profesionale dhe më të kuptueshme; lehtësi më e madhe për zbatimin e strategjive dhe reformave ekonomike ose ndërlidhje më e mirë ndërmjet planeve në letër dhe rezultateve në terren; dhe, krijimie e lehtësive më të mëdha për studimin dhe përparimin e shkencës së ekonomisë tek shqiptarët si rezultat i terminologjisë më të standardizuar dhe unifikuar. Fare në fund, mbetet problemi i

trajtimit të drejtshkrimit të gjuhës në temat dhe veprat nga ekonomia. Ky nuk ka qenë në mesin e qëllimeve kryesore të këtij artikulli meqenëse më tepër është kompetencë e gjuhëtarëve, e më pak e ekonomistëve.

Literatura

- Ahmeti, S. (2007), *Kontabiliteti financiar*, Universiteti Mbretëror Iliria, Prishtinë.
- Akademia e Shkencave të Shqipërisë (2002), *Fjalor i shqipes së sotme*, botimi i dytë, Toena, Tiranë.
- Black, J. (1997), *A dictionary of economics*, Oxford University Press, New York.
- Byung-Yeon K. dhe Pirttilä, J. (2006), “Political Constraints and Economic Reform: Empirical Evidence from the Post-communist Transition in the 1990s”, *Journal of Comparative Economics*, Vol. 34, No. 3, pp. 446–466.
- Demiraj. Sh. (1989), *Gjuha shqipe dhe historia e saj*, Rilindja, Prishtinë.
- Dornbush, R. dhe Fisher, S. (2000), *Makroekonomia*, përkthim i botimit të gjashtë (1994), përkthyer nga Muço, M. dhe Hadëri, S., Dituria, Tiranë.
- Fevziu, B. (2005), *Histori e shtypit shqiptar 1848-2005*, Onufri, Tiranë.
- Gorani, H. (2006), *Leksikon i vogël ekonomik*, Libri Shkollor, Prishtinë.
- Hausmann, R., Rodrik, D. dhe Velasco, A. (2005), *Growth Diagnostics*, John F. Kennedy School of Government, Harvard University, Cambridge, Massachusetts.
- Havolli, Y. (2003), *Menaxhimi i resurseve humane*, Riinvest, Prishtinë.
- Instituti Alb-Shkenca (2008), *Shkenca në shërbim të shoqërisë shqiptare*, libri i përmbledhjeve nga takimi i tretë vjetor i Institutit Alb-Shkenca “IASH 2008”, Erik, Tiranë.
- Konini, M. dhe Peçi, I. (1997), *Fjalor ekonomik shqip-anglisht-gjermanisht*, botimi i tretë, Civet, Tiranë.
- Kutllovci, E. (2004), *Menaxhimi i resurseve humane*, Universiteti i Prishtinës, Prishtinë.
- Ndreca, M. (2007), *Fjalor fjalësh të huaja në gjuhën shqipe*, Toena, Tiranë.
- Nikolajeviq-Teofanoviq, R. (1980), *Teoria dhe metodologjia e llogaritarisë*, përkthim i botimit të gjashtë (1978), përkthyer nga Dushi H, Enti i teksteve dhe i mjeteve mësimore i Krahinës Socialiste Autonome të Kosovës, Prishtinë.
- Obradović, M. (1981), *Agrarna reforma i kolonizacija na Kosovu (1918-1941)*, Institut za Istoriju Kosova, Priština.

Pano, A. (2002), *Fjalor ekonomiko-financiar*, Albin, Tiranë.

Qesku, P. (2002), *Fjalor anglisht-shqip: English-Albanian Dictionary*, EDFA, Tiranë.

Varian, H. R. (2000), *Mikroekonomia: Trajtim modern*, përkthim i botimit të tretë, përkthyer nga Kule, Dh. dhe Mançellari, A., Onufri, Tiranë.

SHTOJCË

Tabela 1: Fjalët më të përdorura në shqip që janë huazuar nga anglishtja dhe/ose gjuhë tjera

Fjala e duhur shqip	Fjala e huazuar në përdorim	Fjala burimore e huazuar
Burime/Pasuri njërzore	Resurse humane	Human resources
Dërgesat/transferet monetare të emigrantëve	Remitanca	Remittances
Ekonomikë	Ekonomiks	Economics
Këshilli drejtues	Bordi i menaxhmentit	Management board
Kushtet e dhënies së kontratës/punësimit	Termet e referencës	Terms of reference
Konkurrim	Aplikim	Apply/Application
Lakorja	Kurba	Curve
Para e gatshme/Arka	Kesh	Cash
Pasuri/Mjete	Asete	Assets
Rendiment/Rezultat	Performancë/Autput	Performance/Output
Shoqatë afariste	Asociacion i biznesit	Business Association
Vendosje/Përndarje	Alokim	Allocation
Veprimtari	Aktivitet	Activity

Tabela 2: Fjalët rishtas të huazuara që nuk figurojnë në fjalorët e gjuhës shqipe si barbarizma

Termi i huazuar	Kuptimi në shqip dhe përdorimi i standardizuar	Burimi i huazimit në anglisht
Brain drain/gain	Shterrja ose ikja/përfitimi i trurit ose kthimi i mençurisë	Brain drain/gain
Staf	Personel/Kuadër njerëzor	Staff/ing
Staf miting	Mbledhja/kuvendi e/i personelit	Staff meeting
Piku	Kulminacioni/maksimumi/pika më e lartë	Peak
Ekuitet	Pjesëmarrje në aksione/kapitalin aksionar	Equity
Ueb sajt	Faqe interneti	Web site
Fiduciar	Siguri/mirëbesim	Fiduciary